
Vishnuvaibhavam

विष्णुवैभवम्

Document Information

Text title : Vishnu Vaibhavam

File name : viShNuvaibhavam.itx

Category : vishhnu

Location : doc_vishhnu

Proofread by : Suba Ramesh, NA

Latest update : January 5, 2022

Send corrections to : sanskrit@cheerful.com

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

January 5, 2022

sanskritdocuments.org

विष्णुवैभवम्

अथ विष्णुसंछितायां तृतीयः पटलः ।

सिद्धः-

अथ वक्ष्यामि सङ्केपाद् विष्णोर्वैभवमुत्तमम् ।

येन ज्ञातेन शुद्धात्मा वैष्णवं पदमाप्नुयात् ॥ १ ॥ (ज्ञानेन)

द्वैतेऽपि परं ज्योतिरेकमेव परः पुमान् ।

स एव बहुधा लोके मायया भिद्यते स्वया ॥ २ ॥

पुरुषाण्यः स्वयं मायां प्रकृतिं व्यज्य स द्विधा ।

स्थितस्त्रिधा य सत्त्वादिगुणभेदात् प्रतीयते ॥ ३ ॥ (स्थितं त्रिधा)

विष्णुब्रह्मशिवाण्योऽसौ स्थित्युत्पत्त्यन्तकृन्तः । (विष्णुब्रह्म)

मूर्तयो वासुदेवाद्याः धर्मज्ञानादिभेदतः ॥ ४ ॥

यतस्तस्तस्य विज्ञेया वेदवर्णयुगाश्रयाः ।

परमेष्ठी पुमान् विश्वो निवृत्तिः सर्वं धृत्यसौ ॥ ५ ॥

पञ्चधोपनिषद्भेदान्महाभूतत्वमागतः ।

मनःश्रोत्रादिभिः षड्भिरङ्गैश्च लृट्यादिभिः ॥ ६ ॥

षडक्षरात्मको नित्यमृतुभिश्चैष भिद्यते ।

सप्तव्यालृतिभिर्लोकैश्छन्दोभिः ऋतुभिस्तथा ॥ ७ ॥

सप्तधा भिद्यमानोऽसौ विज्ञातव्यो विद्यक्षणेः ।

अष्टप्रकृतिभिश्चासावष्टमूर्तिभिरेव य ॥ ८ ॥

अष्टाक्षरमयो नित्यमष्टधा यैष भिद्यते ।

नारायणो नृसिंहश्च वराहो वामनस्तथा ॥ ९ ॥ (वाराहो)

रामब्रह्मेन्द्रसूर्याश्च यन्द्रस्तैर्नवधा स्थितः । स्मृतः)

छन्दोऽग्निश्च यमश्चैव निवृत्तिवरुणस्तथा ॥ १० ॥

वायुश्च सोमं ईशानो ब्रह्मानन्तश्च ते दश ।
अेकादशेन्द्रियैर्भिन्नस्तथा द्वादशमासपैः ॥ ११ ॥ (अेकादशेन्द्रियैश्चैव तथा)
स त्रयोदशधा यैव विश्वेदेवादिभिः स्मृतः ।
स यत्तुर्दशधा भिन्नो मनुभिश्चाक्षुषादिभिः ॥ १२ ॥
तिथिभिश्चैव विज्ञेयः स पञ्चदशधा स्थितः ।
स्वरैः षोडशधा भिन्नो दिकोऽणवान्तरैस्तथा ॥ १३ ॥
मूर्त्यन्तरैश्च विज्ञेयो बहुधा तस्य विस्तरः । (मूर्त्यन्तरैस्तु)
अेकद्वित्रियत्तुष्यञ्चषडाथा विश्वतोमुखाः ॥ १४ ॥
मुषभेदाः समाख्यातास्तस्य विश्वात्मनो हरेः ।
उयादयो विश्वतःपाणोर्भुजभेदास्तथा स्मृताः ॥ १५ ॥
विविधाभरणा दीर्घा विविधायुधधारिणः ।
मूर्धानश्चैव तस्योक्ता लसन्मकुटकुण्डलाः ॥ १६ ॥ (लसन्मकरकुण्डलाः)
सहस्रं पौरुषे सूक्ते पादाश्चाक्षीण्यनेकशः ।
हिरण्यगर्भोऽनेकात्मा विमलः श्याम अेव च ॥ १७ ॥
नीलः पीतश्च रक्तश्च नानावर्णश्च कीर्तितः ।
चन्द्रादित्यौ स्मृतौ तस्य वामदक्षिणालोचने ॥ १८ ॥
ब्रह्माण्णमाहुर्मूर्धानं केशांश्चास्य वनस्पतीन् ।
भ्रुवोर्मध्यं तथा रुद्रं सोमं च मनसि स्थितम् ॥ १९ ॥
अेकादशास्य विज्ञेया रुद्राः कण्ठं समाश्रिताः ।
नक्षत्रग्रहताराश्च दशनास्तस्य कीर्तिताः ॥ २० ॥
धर्माधर्मौ तथोर्ध्वाधरोष्ठसम्पुटमाश्रितौ ।
छन्द्राग्नी तालुके तस्य जिह्वा यैव सरस्वती ॥ २१ ॥
दृशश्च विदृशश्चैव श्रोत्रयोः संव्यवस्थिताः ।
वायुः प्राणेषु विज्ञेयो मरुतोऽङ्गुलयः स्मृताः ॥ २२ ॥
ऋषयो रोमकूपस्थाः समुद्रा वस्तिगोचराः ।
नद्यश्च वसुधा यास्य नागाश्च नलके स्थिताः ॥ २३ ॥
१। 'स्तु', २। 'करकु' भ। ३। पाठः।

जनुस्थावश्विनौ देवौ पर्वताश्चोरुसंश्रिताः ।
 गुड्येऽस्य गुड्यका ज्ञेया वसवश्चोरसि स्थिताः ॥ २४ ॥ (वसवश्चोरुसंस्थिताः, वसवश्चोररस्थिताः)
 नभात्रेषु य विज्ञेया द्रिव्या ओषधयः स्थिताः ।
 नासिकायाः पुटौ ज्ञेयावयने दक्षिणोत्तरे ॥ २५ ॥
 ऋतवो बाहुभूलस्था मासास्तस्य करेषु य ।
 ललाटाग्रे स्थिताः सिद्धा भ्रुवोर्मेघाः सविद्युतः ॥ २६ ॥
 यक्षकिन्नरगन्धर्वा दैतेया दानवास्तथा ।
 राक्षसाश्चारणाश्चास्य जठरे तु समाश्रिताः ॥ २७ ॥ (जठरे य)
 पितरः प्रेतकूश्माण्डवेतालप्रमथास्तथा । (वेतालाः प्रमथास्तथा)
 पातालगोचराश्चास्य पाद्युग्मे व्यवस्थिताः ॥ २८ ॥
 पार्श्वयोस्तस्य विज्ञेया यज्ञा वैदिकतान्त्रिकाः ।
 अग्निडोत्रादिकर्माणि वार्णाश्रमगतानि य ॥ २९ ॥
 स्वाहास्वधावषट्काराः सर्वेऽस्य लृष्ट्ये स्थिताः ।
 ये वै सलस्रनामानो विष्णवः परिकीर्तिताः ॥ ३० ॥
 सलस्रमूर्तयस्तेऽत्र यथायोगमवस्थिताः ।
 यतः सलस्रसङ्ख्यापि अलुसङ्ख्या प्रकीर्तिता ॥ ३१ ॥
 मूर्तयश्चास्य सर्वास्ताः सङ्ख्यातीता ङ्यनेकशः ।
 देवादीनां य सर्वेषां मूर्तयोऽत्रैव कीर्तिताः ॥ ३२ ॥
 तस्मात् सलस्रमूर्तिः सन् विष्णुः सर्वात्मको मतः । (सं विष्णुः)
 दर्पणानां अलुत्वे तु दृश्यते नैकता यथा ॥ ३३ ॥
 तद्भद्रं अलुत्वं मन्यन्ते विष्णोस्तस्याल्पचेतसः ।
 यथाम्भसीन्दुभिम्बानि प्रतिशब्दाश्च नैकधा ॥ ३४ ॥
 अेकोऽप्यात्मा अलुष्वेवमित्यालुस्तत्त्वदर्शिनः ।
 परमार्थमजानन्तो मूढास्त्वज्ञानमोहिताः ॥ ३५ ॥
 क्षेत्रज्ञस्य अलुत्वं हि वदन्तीह रमन्ति य ।
 ब्राह्मणाय यस्य मुपतः क्षत्रिया यस्य अलुतः ॥ ३६ ॥
 वैश्या यस्योरुतो जातास्तद्विष्णोः परमं पदम् ।
 षट्शं तं मडाविष्णुमप्रमेयमनामथम् ॥ ३७ ॥

तत्रसादादृते वक्तुं ज्ञातुं वा नैव शक्यते ।
 सर्वदेवाश्रयो विष्णुः सर्वे देवास्तदात्मकाः ॥ ३८ ॥
 अशेषं वाङ्मयं येदं लोकालोकं यरायरम् ।
 व्याप्तं विष्णुशरीरेण वायुनेवाम्बरं सदा ॥ ३९ ॥
 सर्वे विष्णुपरा देवाः सर्वशास्त्रेषु कीर्तिताः ।
 यतो जाताम्बिला सृष्टिरन्ते तल्लयभागिनी ॥ ४० ॥
 ततोऽन्यः पुण्डरीकाक्षात् को विश्वं व्याप्य तिष्ठति ।
 आधाराधेयभावेन द्विधावस्थो जनार्दनः ॥ ४१ ॥
 सर्वभूतछितायासौ स्थितः सकलनिष्कलः ।
 अवे योभयउपोऽसौ ज्ञेयो विष्णुः परात्परः ॥ ४२ ॥ (परावरः)
 स्थूलसूक्ष्मपरत्वेन त्रिधा य भगवान् स्थितः ।
 प्रभवविष्णुर्मुखाविष्णुः सदाविष्णुश्च स स्मृतः ॥ ४३ ॥
 स ज्यात्मा यान्तरात्मा य परमात्मा य स स्मृतः । (य कीर्तितः)
 वैराजं लैङ्गिकं यैशं भद्विरन्तश्च सर्वशः ॥ ४४ ॥
 शब्दादिश्चिन्मयं रूपं जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिगम् । (शब्दार्थश्चिन्मयं)
 मन्त्रानुस्वारनादेषु त्रयमन्वेषयेद् बुधः ॥ ४५ ॥
 वेदे साङ्गये य योगे य पञ्चरात्रे य केवले । (केवलम्)
 धर्मशास्त्रे पुराणे य मुनिभिर्देवमानुषैः ॥ ४६ ॥
 पठ्यते निम्बिलैर्नित्यं विश्वं विष्णुमयं जगत् ।
 अतीतानागतं यैव वर्तमानं य किञ्चन ॥ ४७ ॥
 छन्द्याणीन्द्रियार्थाश्च भूतान्तःकराणानि य ।
 अव्यक्तं त्रिगुणा माया विद्या धर्मादयस्तथा ॥ ४८ ॥
 नियतिश्च कला कालः सर्वमन्यथ्य तन्मयम् ।
 विष्णुरेव परो देवः सर्वभूतेष्ववस्थितः ॥ ४९ ॥
 सर्वभूतानि यैवासौ न तदस्तीति यन्न सः ।
 देवासुरादयो ऋत्याः पशवश्च सरीसृपाः ॥ ५० ॥
 तरुवल्लीतृणौषधयो मडाभ्राशनिविद्युतः ।

શૈલાબ્ધિસરિદારામનગરાણિ સરાસિ ચ ॥ ૫૧ ॥

લોકાશ્ચાનન્તકાલાગ્નિપ્રેતાવાસોરગાલયાઃ ।

સમ ભૂરાદ્યો બ્રાહ્મશૈવવૈષ્ણવસંજ્ઞિતાઃ ॥ ૫૨ ॥

સર્વે ચ વિષ્ણુનૈકેન વ્યામા ઇત્યવધારય ।

વરાહો ભાર્ગવઃ સિંહો રામશ્રીધરવામનાઃ ॥ ૫૩ ॥

અશ્વકૃષ્ણૌ ચ દિક્ષવેષાં લોકૈરણં સહાખિલમ્ ।

યચ્ચાનુક્તમશેષેણ વિષ્ણોરેતા વિભૂતયઃ ॥ ૫૪ ॥

વિશ્વવ્યાપિતયૈવૈષ વિષ્ણુત્વં પ્રાપ્તવાન્ પ્રભુઃ ।

(વિશ્વવ્યાપિતયૈવૈષ વિષ્ણુત્વં પ્રાપ્તવાન્ વિભુઃ)

વસનાત્ સર્વભૂતેષુ વાસુદેવત્યમેવ ચ ॥ ૫૫ ॥

આદિમૂર્તેઃ સમાકૃષ્ટ ઇતિ સદ્ગુર્ષણઃ સ્મૃતઃ ।

પ્રદ્યુમ્નો ધુમ્નપુષ્ટવાદનિરુદ્ધોડનિરોધનાત્ ॥ ૫૬ ॥

અચ્યુતોડચ્યવનાદ્ યોગાત્ ત્રિધામા ધામભિસ્ત્રિભિઃ ।

વિલોમેન્દ્રિયગમ્યત્વાજ્ઞેયોડન્તર્યામ્યધોક્ષજઃ ॥ ૫૭ ॥

વૈકુણ્ઠામલવર્ણત્વાદ્ વૈકુણ્ઠશ્ચાયમુચ્યતે । (વૈકુણ્ઠામલવર્ણત્વાદ્)

કેશૌ સર્ગાન્તયોરસ્ય સ્ત ઇત્યેવૈષ કેશવઃ ॥ ૫૮ ॥

નરનારીપ્રકર્તૃત્વાન્નરાણાં ચાયનાદયમ્ ।

નારાયણો નરોત્થાનામયન્તવાદપાં ચ સઃ ॥ ૫૯ ॥

માધવો મધુષૂત્પત્યા ધવત્વાદ્ વા શ્રિયઃ સ્મૃતઃ ।

ગાં વિન્દતીતિ ગોવિન્દો દુઃખાનાં હરણાદ્ધરિઃ ॥ ૬૦ ॥

મધ્વાખ્યાસુરઘાતિત્વાદુચ્યતે મધુસૂદનઃ ।

ત્રિભિઃ સ્વૈર્વિક્રમૈર્વ્યામ ઇતિ જ્ઞેયસ્ત્રિવિક્રમઃ ॥ ૬૧ ॥

વામનો ડ્રસ્વતાયોગાચ્છ્રીધરો વહનાચ્છ્રિયઃ ।

હૃષીકાખ્યેન્દ્રિયેશત્વાદ્દૃષીકેશોડયમીરિતઃ ॥ ૬૨ ॥

પદ્મં નાભેરભૂદ્ યસ્ય પદ્મનાભસ્તતઃ સ્મૃતઃ ।

ઉદરાલભિ દામાસ્યેત્યુક્તો દામોદરશ્ચ સઃ ॥ ૬૩ ॥

સ રુદ્રો રોદનાજ્જાતો બ્રહ્મા બૃહણકર્મણા ।

ઇન્દ્રશ્ચ પરમૈશ્ચર્યાદ્ વહનાદ્ વહ્નિરુચ્યતે ॥ ૬૪ ॥

यमः संयमनात् पुंसां वरणाद् वरुणस्तथा ।
 वायुर्वानात् सवात् सोमं शशश्चेष्टो जनेष्वतः ॥ ६५ ॥
 आदित्योऽदितिपुत्रत्वाय्यन्द्रश्चन्द्रयतीति सः ।
 शत्येव गुणवृत्त्याख्यैः शब्दैरेकोऽप्यनेकधा ॥ ६६ ॥
 प्रतीयतेऽम्भसीवेन्दुर्बहुत्वं नास्य तावता ।
 यथा सर्वगतो वायुरतिसूक्ष्मो न दृश्यते ॥ ६७ ॥
 तथा सर्वगतो विष्णुरज्ञैस्तज्ञैस्तु दृश्यते ।
 श्रद्धाज्ञानक्रियाभेदान तिस्रो वै तस्य शक्तयः ॥ ६८ ॥
 याभिर्द्रादशधा भिन्नाश्चतस्रस्तस्य मूर्तयः ।
 सा तु शक्तिः परा सूक्ष्मा येच्छाभ्या कामरूपिणी ॥ ६९ ॥
 ओतं प्रीतं यथा सर्वं दृश्यते सचराचरम् ।
 द्विधा विभज्य सात्मानं क्रियाज्ञानप्रवर्तनम् ॥ ७० ॥
 प्रकरोति जगत् कृत्स्नं स्वतन्त्रमिव तद्द्रशात् ।
 क्रियाशक्त्यापरो विष्णुः ज्ञानशक्त्या भगेश्वरः ॥ ७१ ॥
 तं यज्ञपुरुषं प्राहुस्तपश्छन्दोमयं भगम् ।
 श्रद्धाशक्त्या तु विज्ञेयः पुरुषो यः परोऽव्ययः ॥ ७२ ॥
 ज्ञानपूर्वं प्रवर्तते क्रिया कर्ता ततः पुनः ।
 ज्ञानाधारा क्रिया ज्ञेया न चैका सम्प्रवर्तते ॥ ७३ ॥
 क्रियाज्ञानप्रभेदेन शक्तिरेका परस्य नुः ।
 द्विधा व्याप्य जगत् कृत्स्नं चराचरमवस्थिता ॥ ७४ ॥
 शक्तिशक्तिमतोर्यस्मान्न भेदोऽस्ति परस्परम् ।
 अभिन्नं तेन बोद्धव्यं क्रियाज्ञानद्वयं बुधैः ॥ ७५ ॥
 ऐक्ये एव त्रिधाऽपि भेदेनानेन संस्थितः ।
 क्रिया ज्ञानं तथेच्छा च त्रितयं चैकमेव हि ॥ ७६ ॥
 उपचारः स्मृतो भेद ऐक्यैव मलात्मनः ।
 भगोपेन्द्रशिवाश्चैवमभिन्नास्तेन कीर्तिताः ॥ ७७ ॥
 शन्द्रियाणीन्द्रियार्थाश्च बुद्धेरेव विभूतयः ।
 अलङ्कारविकाराश्च जलबुद्बुदवन्मताः ॥ ७८ ॥

गोष्वायनेकवर्णासु यथा क्षौरकवर्णाता ।
 तथाश्रयेषु भिन्नेष्वय्येकपुपमवेक्ष्यताम् ॥ ७९ ॥
 क्षणभङ्गि जगत् सर्वं विद्ध्येतत् सचराचरम् ।
 तदभङ्गयेकमेवेष्ट यद् विष्णोः परमं पदम् ॥ ८० ॥
 तस्येश्वरस्य यैश्वर्यात् सर्वमेतत् प्रवर्तते ।
 सोश्वरं हि जगत् कृत्स्नं नानीश्वरमिदं भवत् ॥ ८१ ॥
 क्षेत्रज्ञस्य बहुत्वं य वदन्त्यज्ञानमोहिताः ।
 न क्षेत्रज्ञबहुत्वं तु तत्त्वज्ञानां तु सम्मतम् ॥ ८२ ॥
 उपाधिभेदाद् ये त्वाहुर्बहुत्वं परमात्मनः ।
 संसरन्त्येव ते भूढा नाप्नुवन्ति परं पदम् ॥ ८३ ॥
 येषां विश्वसृष्टोऽप्यस्य सर्वज्ञत्वमनीप्सितम् ।
 तैः प्रमाणाप्रमेयानां सम्बन्धो नोऽवधारितः ॥ ८४ ॥
 संस्थानिनां समुत्पत्त्या जगतो जन्म यन्मतम् ।
 तदीशकृतमन्योऽलं प्रकृतेर्न हि योदने ॥ ८५ ॥
 तस्मादीशकृतं विश्वं तदूढं तन्मयं तथा ।
 तत्पावितं तदर्थं य तदीयं येति गृह्यताम् ॥ ८६ ॥
 तस्येदृशस्य देवस्य प्रभावो नन्वदुर्गमः ।
 स्वयमेव स तं वेद यद्वि वा न तथा श्रुतेः ॥ ८७ ॥
 यतो जाताप्पिला सृष्टिरियं को वेद तत् परम् ।
 अर्वाग्देवा हि तत्सृष्टा ब्रह्माद्या अपि भूर्तयः ॥ ८८ ॥
 तथापि भडिमोद्देशस्तस्योक्तोऽयिन्त्यरूपिणः ।
 वक्ति यन्मडिमानन्त्यं न ते विष्णविति श्रुतिः ॥ ८९ ॥
 एति विष्णुसंलितायां विष्णुवैभवं नाम तृतीयः पटलः ॥

Proofread by Suba Ramesh, NA

Vishnuvaibhavam

pdf was typeset on January 5, 2022

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

